

Een struikelsteentje voor Elly Koperberg (1897-1943)

L.J. van Gemert

A stumbling stone for Elly Koperberg (1897-1943)

Summary. In memory of the Jewish sisters Elly (Ella Julia) and Kittie (Catharina Helmina) Koperberg, stumbling stones were placed on the pavement in front of their house, Domstraat 9 in Utrecht, where they lived just before being expelled and murdered in the extermination camp Sobibor. Elly Koperberg published in 1931 her Ph.D. thesis 'Jungtertiäre und Quartäre Mollusken von Timor'.

Two quotes are given from letters of Elly regarding the persecution of Jews in the Netherlands during WWII. In the first one (30 November 1940) she shows her solidarity with the fired Jewish professors and teachers of the University of Utrecht and in the second one (5 July 1942) she writes about the possibility of being killed and of the impossibility, due to travel restrictions, to finish her work. Elly Koperberg is the only malacological author killed by the Nazis.

The names of Elly and Kittie are also placed on a plaque in the Utrecht University Hall, revealed 4 May 2011, in memory of all students, professors and staff who became victims of WWII.

Fig. 1. Struikelsteentjes in het trottoir voor Domstraat 9, Utrecht. Tekst linker struikelsteentje: HIER WOONDE KITTIE KOPERBERG, GEB. 1892, VERMOORD 14.5.1943 SOBIBOR; tekst rechter struikelsteentje: HIER WOONDE ELLY KOPERBERG, GEB. 1897, VERMOORD 14.5.1943 SOBIBOR. Foto Fons Baede.

Plaatsing struikelsteentjes

Ter nagedachtenis van de joodse zussen Koperberg, Elly (Ella Julia) en Kittie (Catharina Helmina), zijn op 15 februari 2017 voor hun laatste woonhuis, Domstraat 9 te Utrecht, twee struikelsteentjes geplaatst (fig. 1). Deze steentjes worden geplaatst in het trottoir voor de huizen waaruit Joden verdreven werden en later vermoord zijn (www.stolpersteine.eu).

Elly is in 1931 gepromoveerd op het proefschrift 'Jungtertiäre und Quartäre Mollusken von Timor' (Koperberg, 1931). Dit is haar enige malacologische publicatie. Rob Moolenbeek en ik hebben over haar leven, nieuwe taxa en eponiemen gepubliceerd (Van Gemert & Moolenbeek, 2010a, b). Dit was ook de reden voor de uitnodiging van de initiatiefnemers die vooral geïnteresseerd zijn in Kittie. Zij was bibliothecaresse van het (Koninklijk) Nederlandsch Meteorologisch Instituut, De Bilt aan het begin van de Tweede Wereldoorlog (Baede, 2010, 2016). Elly is lerares biologie geweest op meerdere scholen. Haar laatste school was sinds januari 1942 het Joods Lyceum in Den Bosch.

Vooruitziende blik

De Koning (2015) geeft in zijn boek over zijn grootvader P.P. de Koning, werkzaam gedurende 40 jaar bij het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie (RMNH; het huidige Naturalis), nog nadere informatie, over het leven van Elly Koperberg. Zij is de enige geweest die een weekdier, *Bela dekoningi*, naar hem heeft vernoemd. In een brief van 5 juli 1942 naar conservator Bayer van het RMNH, bij een pakket waarin schelpen, aantekeningen en een manuscript van haar vader, schrijft Elly:

“Daar wij niet weten, wat ons misschien morgen al te wachten staat, namelijk 't verlaten van huis en land, en wie weet, nog erger; gezien de vaststaande feiten, die van dag tot dag zich opstapelen, zouden we 't een en ander graag in veilige oorden weten. Mochten mijn Zuster en ik overleden zijn (hoe en wanneer komt misschien niemand ter oore), dan schenk ik die separaten alle aan het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden.”

Vervolgens schrijft ze ook over haar eigen werk:

“U begrijpt, hoe zwaar 't me ook valt, dat ik niet meer aan het Museum kan komen werken, o.a. door 't algeheele reisverbod. Ik heb slechts vergunning voor Den Bosch, waar ik les geef. Ik vrees soms, dat 't me nooit gegeven zal worden mijn werk te voltooien evenals de verbeteringen, die nog in 't voorgaande moeten aangebracht worden.”

Ze zijn overleden en wij weten nu wèl hoe en wanneer. Vanaf 30 september 1942 ondergedoken in een zomerhuisje in Epe. Opgepakt in de nacht van 19 op 20 april 1943 door Amsterdamse politieagenten – die er door een ongelukkig toeval achter kwamen dat in Epe Joden ondergedoken zaten – en daarna overgebracht naar de Hollandse Schouwburg in Amsterdam. Op 6 mei aangekomen in kamp Westerbork en 11 mei op transport gesteld naar het vernietigingskamp Sobibor. Omdat de zussen ondergedoken waren geweest, werden ze als ‘strafgevallenen’ behandeld (ze kregen o.a. een armband met een grote S erop) en werden zo spoedig mogelijk op transport gesteld (De Jong, 1975: 339). Na een reis van drie dagen in volgepakte vee-wagens werden beiden op de dag van aankomst, 14 mei 1943, vermoord in de gaskamer.

Elly Koperberg is, voor zover bekend, de enige malacologische auteur die vermoord is door de nazi's (Coan & Kabat, 2017: 25). De door Elly genoemde separaten zijn waarschijnlijk door de broer van de zussen, Hans Koperberg, later opgehaald. In een brief van Bayer aan Van Regteren Altena van 18 januari 1953 schrijft deze dat het pak papieren door de broer zal worden opgehaald. Het is onbekend of dit inderdaad is gebeurd en zo ja, waar de papieren dan gebleven zijn.

Gedenkplaat Universiteit van Utrecht

De namen van Elly en Kittie Koperberg zijn ook geplaatst op een gedenkplaat in het Academiegebouw aan het Domplein, Utrecht. Deze is onthuld op 4 mei 2011 ter nagedachtenis aan studenten, hoogleraren en personeelsleden die slachtoffer zijn geworden van de Tweede Wereldoorlog. Sinds 1938 stond Elly ingeschreven als student biologie in de farmaceutische richting. Maar in een brief van 30 november 1940, gericht aan de Rector Magnificus schrijft Elly:

“Diep getroffen door het ontslag aan Joodsche Hoogleraren en docenten der verschillende Nederlandsche Universiteiten veroorloof ik mij uit solidariteit met mijne rasgenoten UHGel. te verzoeken mijn naam te willen schrappen als studente der Utrechtsche Universiteit.”

Dankbetuiging

Met dank aan Fons Baede voor de uitnodiging om de plaatsing van de struikelsteentjes bij te wonen en voor het beschikbaar stellen van de foto daarvan. Ruud de Koning was zo vriendelijk om de tekst inhoudelijk kritisch door te nemen.

Veel informatie over het leven van Elly Koperberg, inclusief de passages uit haar brieven, heb ik ontleend, zonder dit in de tekst expliciet aan te geven, aan het boek van Ruud de Koning (2015) over zijn grootvader en aan de publicatie van Fons Baede (2016) over Kittie Koperberg.

Geraadpleegde bronnen

- BAEDE, F., 2010. Na 65 jaar eindelijk eerherstel en gepaste aandacht voor een vergeten oorlogsslachtoffer. – Weergave, juni 2010: 26-29.
- BAEDE, F., 2016. Kittie Koperberg, 1892 - 1943 een schets van haar leven. – Eigen beheer, pp. 44.
- COAN, E.V. & A.R. KABAT, 2017. 2,400 years of malacology, 13th ed., January 27, 2017, 1,443 pp. + 109 pp. – American Malacological Society <http://www.malacological.org/epubs.html>.
- DE JONG, L., 1975. Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog 1939-1945. Deel 6, Juli '42 - Mei '43, eerste helft. – Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage.
- DE KONING, R., 2015. Hoe een fossiele zeeslak de naam van mijn opa kreeg. – Eigen beheer, Assen.
- KOPERBERG, E.J., 1931. Jungtertiäre und Quartäre Mollusken von Timor. – PhD Thesis, Universiteit van Amsterdam, pp. 165, pls I-III [ook: Jaarboek van het Mijneuzen in Nederlandsch-Indië 59. Verhandelingen 1: 1-165, pls 1-3].
- STOLPERSTEINE.EU: www.stolpersteine.eu (geraadpleegd op 20 februari 2017).
- VAN GEMERT, L.J. & R.G. MOOLENBEEK, 2010a. Elly Koperberg (1897-1943): a necrology - better late than never -, with some notes on her new malacological taxa. – *Miscellanea Malacologica* 4(2): 21-25.
- VAN GEMERT, L.J. & R.G. MOOLENBEEK, 2010b. Elly Koperberg (1897-1943): errata and addenda. – *Miscellanea Malacologica* 4(5): 73-74.

Adres van de auteur

leo.van.gemert@planet.nl